मराठी

पुराण

८७०/पु ८७

मुक्तेश्वर — विराट पर्व (अनुवाद)

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ धुळें.
— हस्त लिखित ग्रंथ संग्रह :—
ग्रंथ क्रमांक ८७०/पु.८७ (५४८)
ग्रंथ नाम भारत.
विषय कथा-पुराणे.

1

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(2)

विराट० श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीसरस्वतीनमः ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ जोदेवबोलिजेश्रुति जोवसेवेनिमायोदेवीच्या अध्याय
पाटि ॥ ब्रह्माविष्णुमहेश्वरवोरि ॥ जन्मविलीबाळकें १ कौतुकेंतेउनीयानावें ॥ रंजविसाकारतेंच्याभोवें ॥
अव्यक्तपाळखीस्वभावें ॥ थापटुनीयांपहुडवी २ तयाआदिपुरुषास्वामी ॥ लिवविश्वंभरगुरुना
मीं ॥ नमस्कारुनीमनोधर्मि ॥ सावधसणश्रोतयां ॥ ३ आतांचौथेविराटपर्व ॥ नवरससुधेचेसुधाने
१ वा ॥ श्रवणेउयाचेवैभव ॥ अतींआम्हीनवव॰॰॰ ॥ ४ ॰॰॰मढेकोनकसेंकेगगनीं ॥ ठावनकाटवेंसमु
द्रजीवनीं ॥ वोस्वभराचेंग्रंथसदनीं ॥ दुबळ॰॰॰ ॥ ५ मुढेंआल्पकेंबोलतींवचनें ॥ तेमछेंअ
धिवोनिंणतपणें ॥ गुणग्राहीकजीवप्राणें ॥ प्रेम॰॰॰तीयाथी ॥ ६ प्रयागजान्हवीचोवियानीर ॥ कावेकुंपि
काभरोनीचतुर ॥ कावडीनेतीरामेश्वरा ॥ अ॰॰॰आवडी ॥ ७ तेवीवेदांधीमधुनींदेखा ॥ व्या
सेंकाढीलेंअमृतोदका ॥ महाराष्ट्रशब्दांचोपाडुपीका ॥ भरुनीलोकामजहाती ॥ ८ असोदेखुदि
ल्हास्तिनीं ॥ तेस्विकारिनीसेसश्रीतीं ॥ कर्णिद्वारेंपरमभक्तीं ॥ हृदयत्तींगनीचेषी ॥ ९ द्वादशवर्षेअ राम
रण्यवास ॥ सरत्यानंतरेंकुरुनेशा ॥ दीर्घदृष्टीगुणवीशेष ॥ वीचारवीवरीतोऐका ॥ १० पांचबंधुआ १
णिद्रौपदी ॥ धौम्यवीवेकाचाउदधि ॥ त्यातेंह्मणेंबोशास्त्रबुधी ॥ बुधीसहमजह्मोई ॥ ११ नक्षत्रयेआ

Rajawade Samshodhan Mandal Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai

(३)

मापरीच्यारीका ॥ सखीयावसीया अनेका ॥ दुष्टधर्मदेवीनीं सुखा ॥ पाव्हीपैत्यासुखोदें ॥ २४ ॥ आनीहो
त्रसामग्रीशी ॥ धोम्य जातांपा राष्ट्रदेशीं ॥ नोतां सांगेपाडुवासीं ॥ वीरासेंगीवसावपा ॥ २५ ॥ नामरूपयोर
पण ॥ कोण्हा होउनेदावीज्ञान ॥ दीनाहुनीपरमदीन ॥ ऐसें लोकीं दावावें ॥ २६ ॥ राउनीच्यातुष्टिकुशावतें
मुखवसनाणी जैं प्रभुतें ॥ समर्थ बोलीलें जेनवडे ॥ तो विप्रारव्रतीसें ॥ २७ ॥ असत्यसन बोलीलो जेतवतां
२ धरीजेनीर्त्लीामनीमेच्छता ॥ इंद्रीयेनेमेंनीधरवता ॥ तोयवल्लभरायाते ॥ २८ ॥ राधाकार्यअवाहसां
गों ॥ नकरवेंसणेनीं नसरीजेमागे ॥ समाधनवांनी जोवना ॥ ताचीं बल्लभरायाते ॥ २९ ॥ मांगेसर
अंत-पुरीं ॥ पुरुषाकेरणववरीं ॥ दीपली अंगावारी ॥ ताचीवल्लभरायाते ॥ ३० ॥ कोडें सर्वसीं अ
जेव ॥ कोठें नराखवीं चक्रापावे ॥ सवीपासोनीं गोरवे ॥ ताचीपावनोधीरे ॥ ३१ ॥ करनीं करानी पालपवीं ॥
महीमादुज्याचीवाढवीं ॥ माहापश्वाचीपरवी ॥ आपणापावेतसें ॥ ३२ ॥ राजेनेमीत्या मापरीं
सावधान अहोरात्रीं ॥ अखसनींद्रवदुनीपुरी ॥ ताचींवल्लभरायाते ॥ ३३ ॥ राजस्त्रियेषीं अनुवाद
पुत्रमीत्रासीवीनोदें ॥ राजपुराहीतासीं विवाद ॥ जाणेतेपुरुषान करावा ॥ ३४ ॥ जालीयामानहोअप राम २
मान ॥ हर्षवीषादानधालेमन ॥ क्षमाशीलसुप्रसंन्न ॥ ताचापावेंमहीमते ॥ ३५ ॥ राजेपेतुनायकेकानीं
राजानिंद्रुनवोलेवचनो ॥ राजमान्यातेंसन्मानो ॥ ताचीमानेनपातें ॥ ३६ ॥ प्रभुनेंबोलीलेंखित्यावीन

... Sanshodhan Mandal, Dhule and the ... Mumbai

१० इतिवासें ॥ कवणें ठाईं कामावे कैसें ॥ धातुसी कळली पांचीष टाव ॥ महाव्यसनी पाडीती ॥ १२ जरीं अनुमान ॥ अध्या१
होयें ठावें पुढतीं वाराकमुनी तेराचें ॥ ऐसें करितां स्वभावें ॥ आयुष्य गेलें पातली ॥ १३ धौम्य ह्मणे वी
चारसुमती ॥ कासया भ्रमसी चीतारती ॥ ह्मणा आरंभ आरंधा चीतली ॥ अपि आपदा होतसे ॥ १४ पक्ष चौया
चखीशिवें ॥ सेपपात्त्वलतीं अपेसी ॥ नोवें नवकरतो ॥ तेह्मीऐके नरेंद्रा ॥ १५ कंक नामें ठेवीजे धर्मा ॥
वल्लव अभीधान वृकोदरा भीमा ॥ वृहन्नळ अर्जुनेतीं ॥ बृहन्नडा अर्जुना ॥ १६ ग्रंथीक नाम दे
नकुळाते ॥ तंतीपाळ सहदेवाते ॥ सैरंध्री ह्मणती ॥ द्रौपदी नामें पाचारा ॥ १७ धर्मराजाची
प्रतिज्ञा ते ॥ कोणी तेथें ॥ सेवा वीराट नगरीं ॥ वीराटा तें सेवीजे ॥ १८ त्यासी अल्पा
पाधरी ॥ होतां नीयोगा गेसा अधीकारी ॥ ऐसें ॥ वीराट नगरी ॥ वीराटा तेंसे वीजे ॥ १८ त्यासी अल्पा
पाधरी ॥ होतां नीयोगा गेसा अधीकारी ॥ ऐसें ॥ वीचार ॥ साध्य असाध्य जाणावया ॥ १९ ऐसें धी
अज्ञात संवत्सर ॥ पुढां केल आनवीचार ॥ राज्य ॥ वीचार ॥ साध्य असाध्य जाणावया ॥ १९ ऐसें धी
मे अनुवादलों ॥ परम सेना षकौलिकुला ॥ धर्म ओठारें सांगीतल्या समस्ता ॥ आज्ञा देवोनि पाठवी ॥ २० कोण्ही
मे अनुवादलों ॥ परम सेनापकौलिकुला ॥ धर्मोडा सांगीतल्या समस्ता ॥ आज्ञा देवोनि पाठवी ॥ २० कोण्ही
पांचाळ देशा वृतीं ॥ कोण्ही ग्रु रामपुरी प्रातीं ॥ द्वारकेस सुदेव संगाती ॥ वर्षे एक क्रमावें ॥ २१ कोण्ही
धाडिले हस्तनापुर ॥ सिद्ध आतां हारकौरवेश्वर ॥ आज्ञा तवी सुधीष्टिर ॥ कोठी के सानिगवें ॥ २२ इंद्रसेन
धाडिले हस्तनापुर ॥ सवें आतां हादकौर वेश्वर ॥ आज्ञा तवी स सुधीष्टिर ॥ कोठीकेसा निगवें ॥ २२ इंद्रसेन
रथ सहीत ॥ सेवक सोयरे परम आप्त ॥ द्वारकें धाडिले साहेसनाथा ॥ सेदमावें पाठीत ॥ २३ द्रौपदींवी
रथसहीत ॥ सेवक सोयरे परम आप्त ॥ द्वारकें धाडिले ॥

Joint project of Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

बोल्लणें ॥ अनुवुसेल्लतेवीं सांगणें ॥ नपाचरीतानवज्ञाणें ॥ तरीचपावेंप्रतिष्ठा ॥ ३७ ॥ राज्यासनिंराजवहानिं ॥ राज अध्या१
याचेंयेकांसदानिं ॥ बैसकाननगरींतोसद्गुणि ॥ मानपाविन्नपाचा ॥ ३८ ॥ आफुलेंप्रगटुनेणेंज्ञान ॥ नेनस्याप्रति
नस्तणेंआज्ञान ॥ ज्याच्यामुखींमधुरवचन ॥ तोचिमान्यविश्वांतिं ॥ ३९ ॥ आतांतुम्हांजाणतयांप्रतिं ॥ कायबो
लोणबहुसाल्लयुक्ति ॥ सांगितलेनियमाचिरीति ॥ आतातवासकमावो ॥ ४० ॥ हृदईधरोनिहेसमृति ॥ शाण
असावेंअहोरात्रि ॥ येपादशावर्षीअंति ॥ सोधुप[illegible]सो ॥ ४१ ॥ ऐसासांगेनीकुमनरेशा ॥ धर्मप्रोल्ला
यांचाद्वादशां ॥ धर्मस्तणेविचारकैसा ॥ पुढेंकरणें[illegible] ॥ ४२ ॥ अज्ञातवासपरग्रहींवस्ती ॥ उदरनेतींबालक
वर्णरीतीं ॥ पांचहीक्रमण्तींइयेअर्थी ॥ संकटकोहीं[illegible]ना ॥ ४३ ॥ धर्मस्तणेंमीवेदनवाचा ॥ जातींब्राह्म
णसंहितेचा ॥ सभापंडीतपांडवाचा ॥ संगतअ[illegible]जासी ॥ ४४ ॥ रत्नपरीक्षामिशुशाब्द ॥ खेळींजाणें
द्युतखेळ ॥ बुद्धिबळेंयुक्तीसकळ ॥ मजसमनअसेना ॥ ४५ ॥ वस्तुपरीक्षाराजनीति ॥ समईजाणेवीं
चारयुक्ति ॥ सहजघडलीयांसंगती ॥ जाणवेंवस्वभावें ॥ ४६ ॥ बोधुनीयांनृपाचेंमन ॥ बुद्धिवोमकाळ
केठाण ॥ भीमम्हणेंसुप्रसन्न ॥ मीहीकरीनमळ्यातें ॥ ४७ ॥ पावकेतीचेंबल्लवनामा ॥ धर्मीघरीसूदकामा
मस्यमोडेंअभ्यंतापमा ॥ नोपजे[illegible]वीनसूदर्स्तों ॥ ४८ ॥ भीमासंगतींनोर्दोष ॥ शरिरीकेल्लोवृद्या

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

प्पास ॥ तोहीं राउ निं उल्लस ॥ अपजावेनत राया ॥ ४९ ॥ ऐसें बोलतां चमत्कार ॥ अंगिकारिता राजेश्वर ॥ अ
र्जुन ह्मणे हा विचारा ॥ आम्हु चाहि परीयसा ॥ ५० ॥ वर्षियेक उपरि श्रापु ॥ तो करा वयानि ल्लोपु ॥ अंगीं अक्ते
नि अंगना वेषु ॥ राजया प्रती भेटवे ॥ ५१ ॥ नाटक प्रावे चीं याकुम्नरीं ॥ नाचउ जाणे कळा कुसरी ॥ सारथ्य वि
द्ये विद्यांपरी ॥ अर्जुन संगेत्ला धल्ली ॥ ५२ ॥ पोथिया सुरिता वार संधान ॥ नियमे नि श्चच्चमे दन ॥ हष्टिं पाद्दातां
जातें ज्ञान ॥ पार्थ गुरु प्रसादें ॥ ५३ ॥ ऐसा वदे नि निदेरीं ॥ काळ क्षाम्हतया निकटिं ॥ नकुळ ह्मणे मासि
यगाठि ॥ शास्त्रि हो तें धनविद्या ॥ ५४ ॥ अश्व निगुती ॥ करें फीरवणें चक्रा कृती ॥ शिष्य पलवण
वागतिं ॥ मेरें ऐसें दावणें पाप ॥ वात चात्लवे गगनी नीं जाणे समुद्र जीवनी ॥ ऐसें चो उराउ नी नेयेनीं
सुत्पसकरीन रायाचें ॥ ५६ ॥ सहदेव ह्मणे हें साधे नी अतिनो पुनु ॥ रोहनाम थनीं अतीकुशल्लु
शिष्ठे होय कुळाचा ॥ ५७ ॥ द्रुपदात्मजा ह्मणे मी सैरंध्री ॥ पांचाळीसीं शुश्रुषा करीं ॥ बीसार भार्या गुणसुंदरी ॥
आराधीन सुदेष्णा ॥ ५८ ॥ ऐसि यां रचुनीयां उपायां ॥ शिवस कुडु धर्मराया ॥ मग स्मरोनी धौम्य स ॥ राम
पायां ॥ सा हि जणें चालिलीं ॥ ५९ ॥ पुढें चालतां जगजेठी ॥ विराट नगराचे पि पाठिं ॥ श्मशान भु सी ॥ ३
येनि कटी ॥ शाल्मली समीचा ॥ ६० ॥ अर्जुन ह्मणे शस्त्रास्त्रें ॥ येथें ठेवावें सुपवित्रें ॥ अभिमेत्री तो मंत्रे ॥

[illegible] ... Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan ... Mumbai

२० द्रौष्टीकोण्हांनपडती ॥ ६१ ॥ स्वेउतरमंत्रबीजाचेंरूप ॥ पाहातांशास्त्रेंदीसतीसपें ॥ मयंपावेनीयांकेप ॥ स्पर्शी ध्या० २
कोण्हींनसेकेती ॥ ६२ ॥ सरेरवडुवळ्ळीतुनीरस्याप ॥ प्रसक्षपावकोचीसपें ॥ पाहातांसुर्याचीयेवोपें ॥ ज्ञाकोव्हे
दीसेंस्वप्रभा ॥ ६३ ॥ म्हाम्रेमविंहुनीभोंगती ॥ नकुळेवधीत्तींवृक्षीचरती ॥ जेकां आणीकोंचीयेहती ॥ साधी
नेकेंतीसवेथा ॥ ६४ ॥ वृध्यस्त्रियपचेकवीर ॥ तयेवाधीतिंमयेंकार ॥ तेथेंदुर्गधीसत्वनरीनर ॥ समीपकोन्ही
नयेती ॥ ६५ ॥ नगरीप्रवेशनरशार्दुळा ॥ दुर्गाप्रसावे[illegible]डोळा ॥ दुर्गाभगवतीवीशगळा ॥ तोदोगनीवेटि
ली ॥ ६६ ॥ धर्मसजकरींस्तवन ॥ विश्वमातेंतुतेनम[illegible]गर्व्हेब्रह्मआन ॥ देखवेयाचेडेना ॥ ६७ ॥ वंसाशंके
रआनिहरि ॥ बाव्हकेंजन्मलितुझाउदरीं ॥ वेनि[illegible]त्याचापार ॥ आजेतुसेंजननियें ॥ ६८ ॥ तुझिंआज्ञा
भंगितांदेख ॥ ब्रह्माजालाचतुर्मुख ॥ लिंगपातनिविलकपाळ ॥ पाणिवोकेतम ॥ ६९ ॥ विस्नुसिदेखोनिकुहतसा
गे ॥ बहुरुपेंराविसीआगें ॥ त्तागलावेंदरचियेमागें ॥ स्मशानवासीतोंकेला ॥ ७० ॥ शक्राआंगिपडुलीभगे ॥
सर्शाकव्यापिलाक्षयरोगें ॥ तोतुझेंआज्ञाभंग ॥ अविधीमार्गीवर्तता ॥ ७१ ॥ कर्तनपंचकमकरणें ॥ अष्टिवर्जी
तासहारटेंनें ॥ तेतुझीचआज्ञाजाणें ॥ वेदवचनेंयथार्थ ॥ ७२ ॥ तोआमुतेंघडेत्सादोषें ॥ म्हणुनिंभोगुआरण्य
वास ॥ आतांउगउनोंरुपादोवस ॥ नीशान्नाशीअवदशा ॥ ७३ ॥ जेवोताडदीसें ॥ तेतुझेंचिंस्वरूपअसें ॥

तुसेनींचकुपावंप्रकाशें॥ वीस्वसकळ्चाल्तीजे॥ ७४॥ तारातुंचीमुक्तागमीं॥ गौरींभगवतींशैवधर्मी॥ व
ज्रादेवीपपान्नामीं॥ कौल्हींकाचरितोल्लीजे॥ ७५॥ जैनव्हणतीपद्मावतीं॥ त्रिपट्टागायत्रीवेदवतीं॥ सांख्यम
तीमुप्रकुतीं॥ आदिशक्तींव्यापके॥ ७६॥ तुं अवतारधरुनीगोकुळीं॥ जन्मलीसिनंदाकुळीं॥ कंसभ्रुव्हाकुळ
नेल्हेवीं॥ चेद्यमागधआरीळिं॥ ७७॥ ऐसोनोधमीमुनीतामस्तुतीं॥ श्रयाक्षजालीआदिशक्तीं॥ सोव्हस्परुशें
नियोहातीं॥ असा सीतसुवाचा॥ ७८॥ वषयेत्वव॥ यैसेपावतींअंपजयातें॥ सुदेसोगालमेदोनें
तें॥ सागरातेयकाजी॥ ७९॥ अमयेदेवीनीयांदाति॥ अगोचरभगवतिं॥ बुढेराजसभेप्रतिं॥ धर्मरा
जापातल्ला॥ ८०॥ वेदोनीवीआसोवचन॥ सेणे॥ स्तिकल्याण॥ सुपद्मणेकोदोल्लकोण॥ किंमंथ
येणेंयाठाया॥ ८१॥ दोससींसुपाहुनीसोळ्वळें॥ ऐश्वर्याचीकळा॥ श्रष्ठिविपासुपाव्हा॥ श्रेष्ठआं
गेभासरीं॥ ८२॥ धर्मअसुवादेहींसोन॥ याग्रपादशारजमन॥ अत्रीगोत्रींमीब्राह्मण॥ दोपआश्रितध
र्माचा॥ ८३॥ सभापंडितधर्मानेंकरीं॥ पांडवजालीयाराज्यभ्रष्ट॥ तुंधार्मिकपरमश्रेष्ठ॥ ऐकोनिआ
लीतुजपासीं॥ ८४॥ चारिविद्यासाहीशास्त्रीं॥ परीश्रमअसेंअंमंगमनमंत्रि॥ उपासनायुंत्रतेत्री॥ बुद्धिं
कुरितअसेना॥ ८५॥ खेळीजाणदुल्लरवेळ॥ अक्षरमाषाणिनसोतेवेळ॥ रत्नपरासीमीकुशळ॥ के

राम
४

(९)

विराट० ब ॥ असतीं वाखुरें ॥ हा चमत्कार पाहिजे चतुरें ॥ राजा ह्मणे लक्ष्मी रविल्हारे ॥ तुझे हाति वेपिल्ली ॥ ११ ॥ यावरी द्रौपदी अध्या १
सुंदरी ॥ येतां देखिली नगरद्वारीं ॥ ह्मणती मूर्तिमंत गौरी ॥ नवनागरी सुरकन्या ॥ १२ ॥ सुधेष्णे ते सांगती वचने
नीं ॥ विचित्र लावण्य पाचोरवाणी ॥ सकुमार ज्यातिर्वि पद्मिणी ॥ रूपनयनीं नसंटे ॥ १३ ॥ ऐसी पातली असे नातो
कोण ते नेणवे निर्धारी ॥ पाचारूनि आपुलें घरीं ॥ पवित्र जेगी ठेविजे ॥ १४ ॥ धाडुनि योपेरस्यारी कें ॥ द्रौपदी
आणविली जवळीकें ॥ अवलोकुनियां परस्पुरखें ॥ हृदय जालें संतुष्ट ॥ १५ ॥ द्रौपदी ह्मणे मी सैरंध्री
याज्ञसेनी विसिवाकारी ॥ ते होलीयातु अस्ववरी कौटुंपातल्ती ॥ १६ ॥ सुधेष्णा म्हणे वेगुणकरासी ॥
माझी ये स्वामीणी ऐसी दासी ॥ माझा येवेंहानि ... ॥ मस्संगातीं असावे ॥ १७ ॥ काय सांगतां वाटे लाज
दिसती चक्रवर्तीची भाज ॥ मानिक केव्हीकेडे ... ॥ ते विंमीं दिसतु जपुढें ॥ १८ ॥ द्रौपदी ह्मणे नि ... व
रेऐसें ॥ तुझिया संगती वसने असे ॥ सत्य मानुनि सुमानसें ॥ ठावा घिरे मज द्यातो ॥ १९ ॥ उच्छिष्ट अन्नाचें भोज
न ॥ परपुरुषाचें चरणक्षाळण ॥ हिंदी न्हौं करनियां भिन्न ॥ दास्य करी न मी तुझें ॥ २० ॥ परीसं ह्मणे सुमध्यमे
रोनि अपाप्पतुज उत्तमें ॥ मानिमा अैनिस्तमागमे ॥ मज समान सुख मागी ॥ २१ ॥ सुधेष्णा ह्मणे वो सुंदरी ॥
असन वसन माझी येसरी ॥ ठाउनी असें मज मंदिरीं ॥ धौ सयें न धरीं वचित्रे ॥ २२ ॥ ऐसें बोलीलोनि परमप्रीतीं

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "Joint project of the"

10

द्रौपदी ठेविली संगती ॥ विचित्रकाव्यामिगती ॥ चतुरपुरुषिं जानिजे ॥ २३ ॥ माहिा जेणें ऐसीयेपरी ॥ गुप्तवेषें विराटन
गरी ॥ राहाटीं घडली ते पुढरी ॥ जगभ्रांती धपरीयेसा ॥ २४ ॥ माउपारापती यां ऐसी संकारिवें ॥ कुंजरवाळेवों केसें
सूर्ये ॥ अंधकारी तपवीतां ॥ अंके लोका हष्टीनलोपे ॥ २५ ॥ तपविलां कस्तुरी परामळे ॥ सर्वत्रप्रगट करीं
अनळु ॥ तेविं तयासा गुप्त रवळु ॥ केरीं नाद जगावीणों ॥ २६ ॥ ऐसी यापारिजे नेजपा ॥ आजातवासें वर्तला
तपा ॥ धुंढें वर्तलीं तेरायां ॥ चेरी त्रयविनृपी [illegible] ॥ २७ ॥ मुनी स्वेराचे गुणसुडाळे ॥ वाकये नुतनमुक्ताफ
ळे ॥ सुडोनराजहंसपाळें ॥ भाग्यागे ळेसोवी [illegible] इति श्रीमन्माहाभारते सतसहस्रसंहितायां वे
यासिकां विराटपर्वणि पांडवविराटपुरप्रवेशो [illegible] प्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ वोव्या ॥ २७ ॥ अध्याय १ ॥

राम

"Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

२।८० श्रीगणेशाय नमः ॥ विराटनगरी माहीं जण ॥ गुप्त अमति नेनिजें ॥ जनो राजा म्हणे माझीया मनें ॥ से शायता पें तापि अध्या २
जे ॥ १ ॥ दीसती जैसे पांच आदित्य ॥ म्हणे तो पांडवांचे भृत्य ॥ हेतव मातें नव्हे सत्य ॥ राजे होतीं कीर्तीं ॥ २ ॥ पांडव
होतकोआन ॥ अग्नी ऐरवयी नीचोले ॥ येकयेकाचें पाहातो नान ॥ उणां वादें सुरगुरु ॥ ३ ॥ बल्लव हा क्षिति दिसतें ॥
अमता तें म्हण तिं उघे ॥ उ रवलो कितो आंगवणें ॥ वा [illegible] रिखीं ॥ ४ ॥ होतो निकामिनी चे सोग ॥ बृहंनदाल पवीं
आंग ॥ पारि ते पुरुषार्थाची सांग ॥ दीसे अत्यंत वाट [illegible] रीं पुरुष कींवान पुसक ॥ तर्कि तो निर्धारन केंयेक ॥
क्षेत्र विद्यानरनायेक ॥ रामचंद्र मारिखा ॥ ६ ॥ ग्रंथिक [illegible] रो हे मि ॥ तुझे नेणदीसे आनको णी ॥ ते तो पाव्ह म्हणे
प्राणी ॥ वसनीं घालुं नदीच्या ॥ ७ ॥ ऐसीया हातीं येत [illegible] ॥ हे भूतु चौत वाटे माझीया जीवा ॥ पुढे कशब्द न लगे
ताचा ॥ ऐसें केलें पाहिजे ॥ ८ ॥ द्विशी पाहाती सैरेंध्री ॥ भीमसचीचीयेसरी ॥ सुधेसी चिसेवा करी ॥ हे हीं अयोग्य मज
वाटे ॥ ९ ॥ जो कारीर्रचे अभिवाीसेव ॥ तोपावेल तात्काळ मरण ॥ ईया कोणी अवलोकन ॥ पापद्रीहीन करावें ॥
१० ॥ मागा ऐको पांच पांचाजणी ॥ तया माजि हे मुख्य रत्न ॥ ऐसी भासमाझीये नयनि ॥ पवित्र पणे निर्धारें ॥ ११
ओतो असो हा विकल्प ॥ प्रगट होतील आपे आप ॥ सो जो निसोधा चाचा से कल्प ॥ कौतुक पाहों काबाचें ॥ १२

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

12

निसये वोनिन्नल्य शावें ॥ पाहे ब्रह्म न देंव ये केवें ॥ नत्यरं भेऊं नि आगवें ॥ आभ्यास विकुमरीसतें ॥ १३ ॥ लोकोनि
चित्र रघाचें गवें ॥ सुरेंवदारवाविं मधुर तानें ॥ तेमी च नाशी हा चिती वदनें ॥ कळागमें सुस्वरीं ॥ १४ ॥ राजोन वें ब्रह्म
नवें ॥ तुमें स्वरूप मी तें नकवें ॥ अगनालपोतरि आगवें ॥ ब्रूकपाचिनें तव ओगि ॥ १५ ॥ तेत्तपोंऐकगानि
धीरी ॥ मीन धुंसक धर्मा धरीं ॥ वमोनियां भंतः पुरी ॥ सेवाकरीं स्त्रियाची ॥ १६ ॥ सवांग अभ्यंग मर्दनां ॥ हे तेनें
१ सर्वी वस्त्राभरणा ॥ धर्मराजादि पामना ॥ विकल्प काहीं असेना ॥ १७ ॥ विराटें गुणाथिली ॥ उत्तरा मासी दुहिता
भली ॥ मिष्प रणकरूणीं आपुलीं ॥ नृत्यगायन सिकवी ॥ १८ ॥ उत्तरा वोपितां पार्थ किरीं ॥ कृपेन हस्तक टेवि
लासिरीं ॥ संगीत कळति तेवरी ॥ शारदा शरीं [illegible] ॥ १९ ॥ भीमे आपुनि साजुक अन्न ॥ भोजनीं तोषवीं
पांचही जन ॥ तैसाचि सहदेव क्षीरपानें ॥ तृप्त करीं सकळां ॥ २० ॥ दधीदुग्ध सायें लोनी ॥ आणुनी नेवेदीं द्रौ राम
तीदीनीं ॥ निशाकाली येकांतसदनी ॥ संवादिती समस्तें ॥ २१ ॥ अश्वकळे तोषोनि देख ॥ राजा वोपीं अप
र कनक ॥ ग्रंथिक बाधोनि ग्रंथिक ॥ धर्मा हस्ती निवेदीं ॥ २२ ॥ कृत्याद्य उवोनि कनक फणिं ॥ घाली सुधेष्ण
वी वेणि ॥ तोषवी अंगमर्दनीं ॥ सकुमार केर आपुलिया ॥ २३ ॥ चंपक मालतीचे हार ॥ गुंफोनि करवीं

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

रा२० नितसृंगार ॥ सुधेस्णा अनुवादें विचारें ॥ सैरंध्रीतें येकांती ॥ २४ ॥ चढतां तारुण्याचा भार ॥ शरीरा हि दीसें अ अध्या २
तीवार ॥ काम भोगें इच्छा विचार ॥ तुम्हा ठाईं नदेखे ॥ २५ ॥ तारुण्य लावण्याचा तुम्ही ता ॥ योग्य भोगी तनु वर्तता ॥
ति काम भावे राहें वनिता ॥ हे अवघी तु संजाणे ॥ २६ ॥ वर्तत असे लजरी वासना ॥ तेम जसी गे काम नी ॥ जैसा
माने तुझीया मना ॥ तैसें पुरुष ला धासीं ॥ २७ ॥ क [illegible] वीम हासतीं ॥ पवित्र स्त्रिया चे संगती ॥ बहु काळ
म्या क्रमीला म्हणोनि कुमतीं ॥ स्पर्शीन करीव मा [illegible] मे ॥ २८ ॥ सत्यभामा श्रीकृष्णप्रिया ॥ द्रौपदी पांडवाची जाया
त्याचीये संगती आपुली काया ॥ अन्नपाने पाली ल [illegible] २९ ॥ तिहीं दीधलीं प्रमाद वस्त्रें ॥ तेणें आच्छादीलीं गात्रें ॥
तुझीये छायें सुख पाविजे ॥ विश्रामले ये काळीं ॥ ३० ॥ [illegible] सैरंध्रीचे कर्म ॥ परी मालिनी ऐसें माझें नाम ॥ तुझें
देखोनि पवित्र धाम ॥ सुख विश्राम पावले ॥ ३१ ॥ स्वस्त्री नातळे व्यभिचारा ॥ नेणें नीमीषाचा वारा ॥ रहस्य असे
ल ते अंतर ॥ आपुलि याजु हृदे वावें ॥ ३२ ॥ पंचगंधर्व बळसागर ॥ असे ~~तीं अंतर आपुलियाजुतदेवावे~~ या
देहाचे प्राणेश्वर ॥ मातें रक्षीती नीरंतर ॥ निमाकाळीं जवळिके ॥ ३३ ॥ तपउ तीजे नाचि या दृष्टीं ॥ प्रगट होतीं
बहु संकटीं ॥ मनमें करीती दुष्टा हाटीं ॥ सीक्षा करीती कृतांता ॥ ३४ ॥ भाव देखोनि निर्मळ ॥ सुधेस्णा जा

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(१५)

लीं स्नेहाळ ॥ अन्नोदकें सर्व काळ ॥ शाश्वतींत सुवर्त्ती ॥ ३५ ॥ चत्वारि मास लोटलियावरी ॥ उछाह कत्या विरा
ट घरीं ॥ माडीले ते राजेस्वरीं ॥ वार्त्ता कार्णिपरी शीली ॥ ३६ ॥ असंख्य ब्राह्मणाचिया पंक्ति ॥ नटनर्तक नाना जाति
पातला साम्रछन्नपति ॥ धने दाने तोषवीं ॥ ३७ ॥ विराटरायाप्रति बीनोद ॥ आवडे कुंजर मेषयुध्य ॥ जे की
भिउ तो महाआनंद ॥ हृदईं उपजे आगळा ॥ ३८ ॥ मल्लयुध्याचिये आर्ति ॥ राजा वोपी अपार संपति ॥ देको
२ नि जेठियाचियापंक्ति ॥ अपार तेथें पातल्या ॥ ३९ ॥ [illegible] नाटोपें कवनासि ॥ ते भिउ वीं वल्लवासि ॥ भिमें र
गडुनि भूमिसिं ॥ चुर्ण करोनि सांडिजे ॥ ४० ॥ कि[illegible]ठीले प्राणें ॥ दुजा नटले आगवणें ॥ हस्त हीनें पाद
हीनें ॥ करुनी भूमीं सांडिले ॥ ४१ ॥ भिमाचि[illegible] ॥ मल्लव मारुनि मिळाले धुंडि ॥ हे वार्ता भूमंडळीं ॥
विस्तारली जन मुखें ॥ ४२ ॥ चार सागति हस्तिनापुरीं ॥ कौतुक विराटाचिये नगरीं ॥ मल्ल मुंगति फुंझारि ॥ राम
लाते राजा तोषवि ॥ ४३ ॥ वल्लव नामा रायवचन ॥ विराटघरीं वलसंपन्न ॥ ताचीये तुल्ले वाव्हिछ आल्न ॥ २
वळसंपन्न असेना ॥ ४४ ॥ दुश्चित चित्तें वेधु मंत्रियासावध करीत ॥ विराटनगरीं अत्याद्भुत ॥ दुष्टवार्ता ऐ
कीजे ॥ ४५ ॥ वल्लव नामा पाक कर्ती ॥ वळें नाटोपे कवता ता ॥ भीम होईल ऐसी याचि ते ॥ संशय माते

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

वराट२० वाधितं ॥ ४६ ॥ वर्षयेकु आतां वास ॥ सातलोंटले अर्धदिवस ॥ ठाउकें न पाउति पापपुरुष ॥ पांडव वैरी
आमुतें ॥ ४७ ॥ वाळिव जेठि जिमुतीं नामा ॥ पल्ले धाउि जे विराट नाना ग्रामां ॥ येणें बोलाखिल्या भिमा ॥ काज अध्या२
ल्याले आमुचें ॥ ४८ ॥ नागा युतबळ बाळिव ॥ मुरुउलके सिमाचा कंट ॥ भिउता भंगे तरि विराट ॥ धनवो
घेल आपारे ॥ ४९ ॥ करुनि पाउवाच्या प्रतिमा ॥ गाई वा[illegible]जै से देखोनि नामा ॥ जो कां देखता चि भिमा ॥
क्रोध अद्भुत नावेरें ॥ ५० ॥ भीउती जानवेलयोते ॥ [illegible] वेल आमुतें ॥ पुढती तेरावे वर्षे सातें ॥ अरण्य वासा वो
ळउ ॥ ५१ ॥ ऐसे वोलोनि तां अवसरीं ॥ जीमुतीं पाउले विराट नगरीं ॥ मेदिनीयां राजेश्वरा ॥ नलानो करि कु
शळें ॥ ५२ ॥ ह्मणे येथे बल्वनामां ॥ कोण तो दाखवि[illegible]वां ॥ पाई असेत्याचि प्रतिमा ॥ ते ओळखेल आपुली
५३ ॥ कें क ह्मणे रे मुदमती ॥ करुणीं करुणी दाविजै [illegible]तीं ॥ मागे नुन्ये बोलतां सती ॥ ऋनक प्रायेमात्रि जें ॥
५४ ॥ पराचें दुःख वळे मन ॥ ह्मणे नीं कंका बोलसी वचनें ॥ वल्लव पाहल्या मरणें ॥ रुदण करिसी मजवा
टे ॥ ५५ ॥ कवण मरण कवनाजयो ॥ द्रास हो तां हाची समयो ॥ धर्म बोलता धनंजयो ॥ रखुणा वानयाते ॥ ५६ ॥
होईल ते पाईजे दृष्टीं ॥ अर्थ कामस या नोलें नेगोष्टी ॥ कौतुक पाहों पातलों निकटीं ॥ लोक दृष्टीं अतोता ॥ ५७

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

मछराजें मं तुह्मा चितें ॥ पाचारीलें वत्सवातें ॥ पांच पुतळे हावितां त्यातें ॥ क्रोधें कांपे थरथरां ॥ ५८ ॥ ह्मणे मीं ब्राह्म
णवत्स वरामा ॥ तुमच्या असे गती सुदरकर्मी ॥ तेणें जेठीयाचिया कर्मी ॥ केला कठिला नर्णें ॥ ५९ ॥ तथापि तु
मचें भक्षीलें अन्नें ॥ यालागी करावे लागे वचन ॥ अग्रह करीतो महा जन ॥ मूरखै ऐसें मानीती ॥ ६० ॥ है
तो पांडवाचें सदनीं ॥ त्याचें पुतळे याचें चरणीं ॥ देखोनि रवेद उपजे मानिं ॥ प्राप्ये ह्मितेयावया ॥ ६१ ॥ होऊ
३ बवकासुर आणी कर्मिर ॥ भीमें मारीला जरासुर ॥ [illegible] चे पंक्ती हा पामर ॥ तैसे बीं नमी आजीं ॥ ६२ ॥ ३
तुकेनि पांडवाचे चरण ॥ काही तरी होईल नु [illegible] ॥ तुमचे कपेकरुन ॥ तुमचें संगें परिहर ॥ ६३ ॥ ऐसें
बोलोनि महाबळी ॥ नतिकामर्दिलीपातळीं ॥ [illegible] छाळि ॥ वज्रमुष्टी हाणावया ॥ ६४ ॥ सोचा
राक्षेनि याळात ॥ हृदयावरी मारीली लात ॥ पडे जैसा हा पर्वत ॥ शक्रवज्र तोडीती ॥ ६५ ॥ तोडुनीया पांड राम
वाचे माळे ॥ मस्तकी रखो वीली वेडुनी भाळें ॥ ह्मणे आजि पांच ही पुतळे ॥ याचार तो अभीवेळु ॥ ६६ ॥ ३
मुष्टी मारीतो परस्पर ॥ दनानीतीं गोरीकेदरे ॥ प्रचंड लताची याप्रहरे ॥ दोघे हावेन रव्वती ॥ ६७ ॥ मेहे
वो येचीं या कडोनी काडी ॥ जहुती हाबीतो पडीपाडी ॥ भीम आंगाची या ध्येंटी ॥ त्या हुनी ताडी आंग

(17)

१० कैं ॥ ६८ ॥ उचलुं पाहे जव भीमातें ॥ तव तो नुचले चिंतया तें ॥ हुमान नीयां अंबुरातें ॥ भीमदाकीं भु अध्याय
तलीं ॥ ६९ ॥ सत्तरी वर्षी वदाकी ला भुमीं ॥ देवकौतुक पाहातीयो मीं ॥ बापरें भीमो ह्मणौनी ॥ कुसुमीं वर्षीव
करीतीं ओवरीं ॥ ७० ॥ तो ह्मणे मारीती कोपर ॥ जानु गुढगे अतिकोठोर ॥ दृष्टी देखोनि युधिष्ठिर ॥ चोजमानि
मीनमें ॥ ७१ ॥ ह्मणे भक्षीलें असेंतु मचें अन्न ॥ याला गो तउ गवेला आंगवणे ॥ आनि कहो तातरिं हामरणे ॥
तात्कालिक पावता ॥ ७२ ॥ रागें पीठि तीं कसेंना वें पाद तनें कोंडे मेउलें ॥ कसा तातितो आस्ति जालें ॥ कउकोउ
टेमोऊतीं ॥ ७३ ॥ मनुरव मारीतीं हमानिया ॥ दुर्जे न हत नातीं कलियां ॥ मस्त पावतिं मस्त कीन्हि या पायेया सा
रिरवें अस्तुधरवे वलिलें ॥ ७४ ॥ काउ थें कुठणे परी थाय धमरो निंवाट थें ॥ पाक त्रिये चिल क्षणे ॥ तुजहा
रववणे जेठिया ॥ ७५ ॥ हस्तघातीं पद घातीं ॥ आनु कादादि पांडु निश्चितीं ॥ ऐसे उलाथि जेतणौनीं हातीं ॥ हेहदाकी
पल्लथें ॥ ७६ ॥ न चलेजेठियाचें बळ ॥ ह्मणे हा होये कोती वाळ ॥ गात्रें जालीं सर्वीं वीकळे ॥ कोणसांगे कोरे वी ॥ ७७
मग उचलो नि नाईला सिरीं ॥ सहस्र फेरे चक्राकारीं ॥ देवो नी टाकीला घरे वरीं ॥ पकफर्वा सारीरवा ॥ ७८ ॥ ऐ
सें फोडिजें नारी येला ॥ ह्मणे नितोडे ये लें मैंवी ॥ मोघी दाटोनि त्रबका ॥ पंच प्राणा मकुका ॥ ७९ ॥ पुतवे

A joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(18)

वाध तेंजये पाई ॥ तो चरणछेदिला हस्त घाई । वृक्ष शाखा टाकीजे कोई ॥ तैसा खंडु निद्राकी केला ॥ ८० ॥ जि
मुत्ति मारीला विराट नगरीं ॥ मल्ल पछोलें दिगांतरी ॥ वार्त्ता पावली हस्तनापुरीं ॥ कौरवें सभे जननमुखें ॥ ८१ ॥ जा
णाविकौरवा सक ठिकां ॥ वल्लव भिमाचीया सारीखा ॥ जिमुती घाडिला परलोका । उव तुल्ला पाहाव या
८२ ॥ कौरव लक्षणा तिं कोसे काय । वल्लव भीम होय कीं नोहें ॥ शकुनि लक्षणें होये निजानि स्वये जान पांडव ते ठा
४ ई ॥ ८३ ॥ पुढें कल्लो येईल सहजें ॥ आतां उतावेति[illegible] पांडव वनवाचे नी कीजें ॥ सहजें ची पुढें कळतिल ॥
८४ ॥ दुर्योधन दुःशासन ॥ शाल्व रुक्मकीचक जाणे [illegible]राजा जिमुती वाहान ॥ बळ समान संतानचें ॥ ८५ ॥ भी
मसेन करुनी भीन्न ॥ जीमुती वाहान मारीला कं[illegible]तां धरी नीयामीत्य ॥ बुध्दि कार्य साधावें ॥ ८६ ॥
विदुर ह्मणें हें कल्पना ॥ व्यर्थ वाउगि विवंचना ॥ ईश्वर भोजरी चितयारल्ला ॥ गणीत कोण करवें ॥ ८७ ॥ राम
अनंत ईश्वराचें अंस ॥ धरातलिं ईश्वर पुरुष ॥ सामोन्यादि सति परिप्रकाश ॥ भुवनत्रयिंन समाये ॥ ८८ ॥ ब ४
ळवंत प्रतापवंत ॥ येस वंत कीर्तिवंत ईश्वर ॥ अवतार मुर्तिमंत ॥ स्वछंदें स्वछंदि वसतातीं ॥ ८९ ॥ पाईवा धोनि
पांडवा तें ॥ साध्यता मिर उमेला नेधें ॥ अहेकारन साहे ईश्वरा तें ॥ तेणें सीक्षा लावीली ॥ ९० ॥ सभे देखोनि

वि॰ १०
व॰ ५०

[illegible] घेउत पांडवा सिरीं ॥ निमीत्य तुह्मी ठेवितसा ॥ ११ ॥ भीमा ऐसा अध्या २
[illegible] असंख्यात ॥ दैवे प्रेरुनी अगाध कुळ ॥ स्वल्प हाती घेतसे ॥ १२ ॥ प्रेरुनी या आरण्ये
[illegible] साधण न्या मिलाजगदिश्वरें ॥ येक त्या ब्राह्मणाचियां कुमरें ॥ कार्तिकेवीर्य दडिला ॥ १३ ॥ येकयेकलाह्म
वंगमे ॥ तेणें लंकाकेली भस्म ॥ ऐसा ईश्वरु माहा परम ॥ कोण्हा नकळे वीर हो ॥ १४ ॥ घेउनीं ब्रह्म्यवाचें नाम
जि मुनीं मारीला हो अधम ॥ पांडवा आंगिहाव दैव [illegible] न्याचा न लायमे ॥ १५ ॥ विराटतो बोलिले अंतरीं ॥ स्म
णह्मणा आस्त्रीये करीं ॥ म्हणें पुरुष हृष्टीवरी ॥ को [illegible] नेरावे ॥ १६ ॥ आ बलो के नि भीमसेन ॥ राजा वाटवी
बहुत मान ॥ ह्मणें आ मुतें सां भाळुन ॥ स्वच्छ [illegible] वें ॥ १७ ॥ उ दें कीचका चे हनन ॥ स्वहस्तें करील भी
मसेन ॥ तें अद्भुत निरोपण ॥ अमृत ज्ञामे परिसावें ॥ १८ ॥ मुक्तेस्वर कवीची वाणीं ॥ नवरसें रसें सुरगणिं
तुल्य करीं सुरवें भोजनीं ॥ श्रवणद्वारा संताते ॥ १९ ॥ श्री विराटपर्व भारत ॥ कथारुपें परमामृत ॥ श्रुतलापात
ले तें संतः ॥ अतादरें परिसतु ॥ १०० ॥ इति श्री महाभारते विराटपर्वणी मुक्तीवेधो नाम द्वितीयोध्यायः ॥ २

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)

दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८

Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com